

PELJEŠKI ZBORNIK,

sv. I, 1976, str. 520 + fotosi; sv. II, 1980, str. 252 + fotosi

Godine 1976. poljoprivredna zadruga i vinarija »Dingač« u Potomju na Pelješcu i Samoupravna interesna zajednica za kulturu općina Dubrovnik i Korčula pokrenuli su i tiskali »Pelješki zbornik«. Dosada su izišla dva sveska tog zbornika, prvi 1976. i drugi 1980, oba s prilozima iz opsežne pelješke prošlosti i pelješke sadašnjosti.

U prvom broju PZ surađivalo je 17 autora s prilozima različita sadržaja. Kao prvi prilog objavljena je prigodna riječ Mate Cibalića, direktora poljoprivredne zadruge i vinarije »Dingač« u Potomju, u povodu tridesete godišnjice oslobođenja zemlje, u kojem se ukratko osvrnuo na privredni razvoj Pelješca kroz stoljeća, te na stradanje Pelješca i Pelješčana u II. svjetskom ratu. Zatim slijede ostali prilozima.

Igor je Fisković u prilogu »*Pelješac u protopovijesti i antici*« prikazao najstariju prošlost Pelješca koja je barem po dosadašnjim istraživanjima stara punih pet tisuća godina, tamo negdje od neolita u mlađem kamenom dobu. Autor je posebice obradio ostatke ljudskog življenja iz doba željezne kulture, gradine, gomile, ostatke keramičkih proizvoda, ostatke brončanog i metalnog nakita, komade željeznog oružja navodeći mnoge lokalitete i nalazišta, rasprostranjenost i ostatke rimske i kasnoantičke civilizacije na poluotoku Pelješcu.

U prilogu »*Kada je i kako Stonski rât došao pod vlast Dubrovnika*« Vinko je Foretić prikazao kako su Dubrovčani koristeći bosansko-srpski rat (1326—1333) dogovaranjem i ugovaranjem sa srpskim vladarom Dušanom 22. siječnja 1333. i s bosanskim banom Stjepanom Kotromanićem 15. veljače 1333. dobili Stonski rât, kako se onda nazivao poluotok Pelješac. Dušan se odrekao Pelješca za jednokratnu isplatu od 8.000 perpera i godišnjim danakom od 500 perpera. Bosanskom banu Kotromaniću Dubrovčani su se obvezali za uzvrat na 500 perpera godišnje. Dušan je 1334. upotpunio svoju odluku, a Dubrovčani su je prihvatili, i to, da Dubrovčani neće primati Dušane podanike na Stonskom rât, da će pravoslavni svećenik imati pravo boraviti i vršiti bogoslužje na Stonskom rât, te stanovnici Stonskog râta ne smiju sudjelovati u mogućem ratu između Dubrovčana i kralja Dušana. Bosanskom vladaru Dubrovčani su taj simbolični danak plaćali do propasti Bosanskog Kraljevstva 1463, a danak obećan srpskom vladaru od 1350, po odredbi samog cara Dušana, plaćali su srpskom manastiru sv. Mihajla u Jeruzalemu do druge polovice 15. stoljeća, a od toga vremena, pa do propasti Dubrovačke Republike 1808. srpskim manastirima Hilandar i Svetom Pavlu na Atosu.

Prilogom »*Povijesni prikaz ribarstva poluotoka Pelješka*« Franjo je Glavina prikazao uspostavu dubrovačke uprave na Pelješcu, ustrojstvo ondašnjeg pelješkog društva, razvoj ribarstva, uglavnom, od 14. stoljeća, pa do prve polovine XX. stoljeća, opremu ribara, prodaju ulova, te razne druge nepovoljne okolnosti koje su utjecale na život i rad peljeških stanovnika, uglavnom ribara i težaka, kao što su uskočki i hajdučki napadaji, kuga, te opći razvoj ribarstva i ribarske industrije.

Ante je Jurović u prilogu »*Razvoj revolucionarnog pokreta na Pelješcu do početka oružane borbe*« prikazao društvena kretanja na Pelješcu od 14. stoljeća, kad je Pelješac dospio u sastav Dubrovačke Republike pa do prve polovice 20. stoljeća, buđenje nacionalne svijesti, društveno-politička kretanja na Pelješcu u vrijeme stare Jugoslavije, stvaranje partijskih ćelija na Pelješcu (od 1927), učvršćivanje Partije i razvoj SKOJ-a prije II. svjetskog rata, političke prilike i razvoj partizanskog pokreta na Pelješcu, osnivanje Odbora narodne pomoći, osnivanje partizanske čete na Pelješcu 1941, te stanje partijske organizacije i SKOJ-a na Pelješcu u prosincu 1941.

Josip I. Pleho u prilogu »*Doprinos peljeških partizana u nastanku Jugoslavenske ratne mornarice*« prikazao je okolnosti na Pelješcu nastale izbijanjem rata 1941, početke djelovanja peljeških partizana na moru i veze između Pelješka i okolnih područja u 1942, te osnivanje Pelješke flotile i V. pomorskog obalskog sektora poslije kapitulacije Italije rujna 1943.

Cvito Fisković u prilogu »*Orebička ženska narodna nošnja*« prikazao je narodnu nošnju orebičke općine nastalu krajem prošlog stoljeća. Fisković je tu nošnju prikazao pisanom riječju i ilustrativno, zatim preobuku, dječju nošnju, nakit, izradu, pisane izvore, podatke o toj nošnji u narodnim pjesmama zapisanim na Orebiću, podatke kod starijih pisaca, te razvitak te nošnje u 18. i 19. stoljeću. Na kraju priloga objavljeni su i prilozi kojima se autor služio.

Zatim slijede prilozi Marka Pederina o »*Starom Virovanju*« i plašilima na zapadnom Pelješcu, o čemu je autor predaju zabilježio između 1951. i 1971. u naseljima Kućištu i Vignju; od Nikše Petrića o prethistorijskim kulturama Pelješka na kojem je dosada nađeno najstarije nalazište iz neolita; od Marije Planić-Lončarić o srednjovjekovnim planiranim naseljima na poluotoku Pelješcu koja su se počela stvarati oko sredine 14. stoljeća nakon pripadanja Pelješka Dubrovačkoj Republici; od Vladimira Sokola o kasnosrednjovjekovnim grobištima i nadgrobnim spomenicima Pelješka u kojem je radu autor rekonstruirajući tle Pelješka utvrdio neke lokalitete koji u stručno-znanstvenoj literaturi dosad nisu bili objavljeni; od Nenada Vekarića o obiteljima Nakovane, krajnje zapadne visoravni Pelješka, do godine 1900. u kojima su prikazane obitelji dvaju sela u unutrašnjosti Pelješka u Gornjem i Donjem Nakovanu od 1673/74, kad je sačinjen popis stanovništva Dubrovačke Republike pa do 1900.

Posebice je za povijest hrvatskog pomorstva zanimljiv i značajan prilog Stjepana Vekića »*Pomorci pelješke župe i janjinskog područja u plovidbi izvan Jadrana u drugoj polovici 18. stoljeća*«. Autor je u tom radu prikazao osobine pomorstva u drugoj polovici 18. stoljeća u pelješkoj župi i Janjinskom području, koji obuhvaćaju središnji dio poluotoka Pelješka, kada nije bilo obitelji na naslovljenom području koja nije posjedovala vlastiti manji jedrenjak ili nešto veći brod i pomorce koji su plovili izvan Jadranskog mora. Tako su stanovnici naslovom obuhvaćenog područja u

drugo polovici 18. stoljeća imali u svom vlasništvu oko 550 brodskih karata u oko 140 dubrovačkih jedrenjaka, te u mnogim jedrenjacima koji su plovili pod brojnim drugim zastavama. Od 1750. do 1800. zabilježeno je 507 mornara, 68 časnika i 30 zapovjednika jedrenjaka u plovidbi izvan Jadranskog mora. Autor je dao pregled obitelji pomoraca pojedinih mjesta pelješke Župe i Janjinskog područja, te pregled skoro dvjesto jedrenjaka izvan jadranske plovidbe na kojima su plovili ili imali udjela pomorci pelješke Župe i Janjinskog područja (1750—1800).

Ostali su prilozi od Vinka Ivančevića »Pelješčani i njihovi brodovi za rusko-turskog rata (1768—1774), od Zlatke Matilde Novak »Kratki osvrt na dijalekte poluotoka Pelješca«, Ive Ferenca »Trpanjski dijalekt pred sto godina i danas« i od Matka Župe »Osvrt na razvitak i perspektive turizma poluotoka Pelješca«.

Na kraju zbornika nalazi se Registar imena i mjesta, koja su spomenuta u navedenim radovima.

II. Svezak »Pelješskog zbornika« okupio je osam suradnika, a dvojici izdavača I. sveska pridružio se i treći — »Društvo Pelješčana u Zagrebu«.

Josip Lučić u prilogu »Pelješac od dolaska Slavena do potpadanja pod vlast Dubrovačke republike«, 67 stranica, razmatra politički razvitak, od VII. do XIV. stoljeća, Pelješca i susjednih područja Zahumlja, Bijele Hrvatske ili Donje Dalmacije, Crvene Hrvatske ili Gornje Dalmacije, državno-političke odnose u Sredozemlju u 9. stoljeću, bizantsko angažiranje na Jadranu i danak mira koji su njihovi gradovi u tom području plaćali zaleđu naseljenim slavenskim življem, vladanje i djelovanje zahumskog vladara Mihajla Viševića (910—930), te njegov odnos prema Bizantu, Bugarskoj i Makedonskom Carstvu, održavanje splitskog sabora, jer se Pelješac u 9. i 10. stoljeću nalazio u sastavu Zahumlja i dijelio je njegovu sudbinu. U 11. stoljeću Pelješac je u sastavu Duklje, a oko sredine 12. stoljeća u sastavu je Raške, od 1167. u sastavu je Bizanta, a iza 1180. opet je u sastavu Raške. Potkraj 12. stoljeća u sastavu je Hrvatske, a u prvoj polovini 13. stoljeća u sastavu je Raške. Pod vlašću hrvatskog bana je i u prvoj polovini 14. stoljeća. Ljeti 1326. Pelješac i Ston zaposjeli su Dubrovčani. U sastavu Dubrovačke Republike ostali su do gubitka njene samostalnosti 1808. Dalje je autor prikazao naselja i gospodarstvo na Pelješcu, gospodarsku djelatnost, društveno uređenje, vjerske prilike i crkvenu organizaciju na Pelješcu, odnos Dubrovčana i Pelješca, značenje Pelješca u prometu i trgovini, carinu, trgovanje, održavanje stanaka, te Pelješčane i Stonjane u Dubrovniku, koji su tamo dolazili na rad, obično u pomorstvu ili učiti zanat, kredite Pelješčana u trgovačkim poduzećima i trgovini u Dubrovniku, služenje Dubrovniku kao način rada mnogih Pelješčana i Pelješčanki kojih je »prilično duga lista«. Na kraju studije autor je obradio pelješka imena i prezimena, te uvrstio je izbor dokumenata iz prošlosti Pelješca do godine 1333.

Osobito je značajna studija od Zdravka Šundrice »Stonski rât u XIV. stoljeću (1333. do 1399)«, 117 stranica, kad je preko Slanskog primorja dobio izravnu kopnenu vezu sa sjedištem svoje nove vlasti u Dubrovniku. Autor je prikazao radove koje su Dubrovčani izveli da bi zaštitili novostečeno područje Stona i Pelješca, ratne sprave i naoružavanje tvrđava, naoružavanje vojske, ratnu flotu kojoj je bila zadaća braniti Ston i Pelješac, organizaciju straža i obrane Pelješca u ratnim opasnostima, osiguranje Stonskog kanala, rat koji su Dubrovčani vodili 1358—1362. s Vojislavom Vojino-

vićem, srpskim oblasnim gospodarem, Ston i Pelješac u tom ratu, organizaciju svjetovne vlasti; kapetanat u Trstenici, stonsku kancelariju, zemlju i ljude, podjelu zemlje, podjelu Pelješca na kontrade, desetine i petine, o veličini i vrijednosti dijelova predatih pučanima, veličinu dijelova na koje je Pelješac podijeljen 1. svibnja 1333. itd., mogućnost i uvjete privređivanja: stočarstvo, svinjogojstvo, pčelarstvo, konjogojstvo, ekonomski položaj stonskih i peljeških seljaka pastira, ratarstvo, davanja po općem zakonu, davanja žitarica po unaprijed određenim količinama, vinogradarstvo, posebne elemente u zakupničkim ugovorima o obrađivanju starih i podizanju novih vinograda, o poklonima, površine pod vinogradima, o količinama vina, vrste vina, bolesti vina i cijene vina.

Marin je Zaninović u prilogu »*Antički latinski natpis iz Trpnja*« prikazao natpis nađen 1963. blizu Trpnja ispod lokaliteta Gradina na jednoj ploči veličine 41×31×15 cm, iz kojeg se čita da je taj spomenik podigla jedna žena Crispinilla svom mužu Piu, koji je umro u 23 godini, a s njim je živjela u braku 8 godina i 1 dan. Iz sadržaja ne može se odrediti vrijeme nastanka natpisa, niti je proučen lokalitet gdje je natpis pronađen, pa da bi se moglo nešto pobliže odrediti.

Olga Supek-Zupan u prilogu »*Kulturne veze Pelješca sa svojim hercegovačkim zaleđem*« obradila je naslovljenu tematiku, a Cvito Fisković u prilogu »*Tri narodne pjesme u zapisu Orebićanina Iva Bizara*« prikazao je život i djelovanje Ive Bizara (1782—1833), čovjeka koji je imao velike veze ne samo po području Dubrovačke Republike nego je podržavao i kulturne veze s mnogim učenim Talijanima, bio član nekih talijanskih književnih akademija i udruženja, pjesnika, a i zapisivača narodnih pjesama.

Zatim slijede prilozima: od Ante Jurovića »*Prva okružna konferencija SKOJ-a i Partije za južnu Dalmaciju*«; od Ive Šiševića o Nikoli Štuku Ivanovu, Pelješčaninu, svećeniku, sakupljaču narodnih pjesama i proučavatelju povijesti pomorstva; od Ive Ference »*Još o doprinosu peljeških partizana mornarici NOVJ*«, te od Marka Pederina bilješka o nekim primjedbama na njegov rad o »*starim virovanjima*«, objavljena u prvom svesku PZ.

Prilozi prvih svezaka PZ sadržajno prelaze lokalne okvire i uklapaju se u hrvatske nacionalne, a i šire historiografske tokove, te su značajni ne samo za povijest Pelješca i Dubrovačke Republike nego i za proučavanje prošlosti kopnenog zaleđa i za povijest pomorstva općenito.

Anđelko Mijatović

SVEUČILISTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 16

ZAGREB

1983.

Izdavač: Sveučilište u Zagrebu — Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan
MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ,
Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Centar za povijesne znanosti — Odjel za hrvatsku povijest,
Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 400 din.

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni
rad SRH-VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu
SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja
poreza na promet proizvoda.

RADOVI 16

Za izdavača
Prof. dr *Josip Adamček*

Lektor
Ivan Tolj

Korektor
Ivan Tolj

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

ANTIC mr Ljubomir, Centar za istraživanje migracija, Krčka 1, Zagreb
AVRAMOVSKI dr Živko, Neznanog junaka 21b, Beograd
BOBAN mr Branka, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
BOBAN dr Ljubo, Filozofski fakultet, Zagreb
BRANDT dr Miroslav, Filozofski fakultet, Zagreb
BUDAK mr Neven, Filozofski fakultet, Zagreb
GOLDSTEIN Ivo, Filozofski fakultet, Zagreb
GROSS dr Mirjana, Britanski trg 12, Zagreb
JURIŠIĆ Ivan, Rakusina 21, Zagreb
KORUNIĆ dr Petar, Filozofski fakultet, Zagreb
LUČIĆ dr Josip, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
MIJATOVIĆ Anđelko, P. Togliatija 12, Susjedgrad, Zagreb
MITIĆ dr Ilija, Zavod za povijesne znanosti JAZU, Lapadska obala 6, Dubrovnik
OČAK dr Ivan, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr Drago, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
PERIĆ dr Ivo, Zavod za povijesne znanosti JAZU, Lapadska obala 6, Dubrovnik
RACKO Ljerka, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
SUPPAN dr Arnold, Sveučilište, Beč
ŠIMIĆ Lovorka, Krajiška 40, Zagreb